

Pohľady na diela zo slovenskej literárnej a výtvarnej scény

Gabriela Mihalková (Prešov)

Ján Gavura – Marta Součková (eds.): *Top päť 2015. Slovenská literárna scéna 2015 v odbornej reflexii.*

Fintice: Face, 2019. 158 s. ISBN 978-80-89763-40-5.

„Keď analyzujeme literatúru, hovoríme o literatúre, keď ju hodnotíme, hovoríme o sebe.“

Northrop Frye

Sedem kníh projektu *Top päť*, vydaných medzi rokmi 2012 až 2020, ponúka literárnokritické analýzy vždy piatich kníh poézie, piatich próz a navyše predstavuje slovom a často aj obrazom (reprodukciami) zvyčajne päť výnimočných výtvarných počínov, ktoré vznikli v jednom roku na Slovensku, a doteraz boli hodnotené roky 2010 až 2016. *Top päť* vzniká s istým, najprv dvojročným, naposledy takmer štvorročným odstupom, ktorý umožňuje lepšie posúdiť relevantnosť prozaických, básnických a výtvarných diel v kontexte slovenskej kultúry, a tak naplniť ambíciu prezentovať to najzaujímavejšie z umeleckej produkcie daného roka. Odstup medzi posudzovaným obdobím a vydaním *Top päť* umožňuje tiež v jednotlivých štúdiách prehodnocovanie doterajšej reflexie diela. Dialóg s literárnou kritikou dopĺňa často aj kritický dialóg s dielom samotným, lebo cieľom minucióznych interpretácií nie je glorifikácia diela, ale precízne pomenovanie jeho esteticky funkčných či nefunkčných prvkov. Navyše, dialóg je aj určujúcou metódou pri vzniku *Top päť*, výber jednotlivých diel je výsledkom dialógu širšej skupiny literárnych vedcov so zostavovateľmi, Martou Součkovou a Jánom Gavurom.

Tu recenzovaná *Top päť 2015* reflektuje texty staršej generácie spisovateľov debutujúcich v šesťdesiatych, sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia ako Ján Buzássy (1935), Dušan Dušek (1946) a Juraj Kuniak (1955), ale aj tých s oneskorenou habilitáciou ako Irena Brežná (1950), ktorá vstúpila do slovenskej li-

teratúry po roku 1989, alebo Milan Adamčiak (1946–2017) so zbierkami vydávanými od roku 2011. Dnes už strednú generáciu slovenských spisovateľov debutujúcich v deväťdesiatych rokoch 20. storočia zastupujú mená ako Ľuboš Bendzák (1966), Peter Macsovszky (1966), Vladimír Balla (1967), Jana Beňová (1974) a Michal Habaj (1976). Na rozdiel od predchádzajúcich *Top päť* v tomto ročníku nebola zastúpená najmladšia generácia slovenských autorov, hoci aj v roku 2015 publikovali kvalitné texty.

Top päť 2015 sa začína pohľadmi na poéziu. Výber z tvorby kľúčového reprezentanta intermediality, experimentu, ale aj konkrétnej poézie na Slovensku, Milana Adamčiaka vyšiel v 4 zväzkoch, analýza zväzku *Performatívna poézia* bola súčasťou *Top päť 2011*, druhý zväzok, nazvaný *Archív II (KOPO) – Konkrétna poézia 1964 – 1972* interpretuje v *Top päť 2015* Jaroslav Šrank v kontexte doterajšej pomerne skromnej literárnovednej reflexie Adamčiakovej poézie aj v kontexte ostatnej Adamčiakovej tvorby, identifikuje jej vrcholy, eviduje, popisuje a hodnotí súčasti knihy. Šrank situuje Adamčiakovu poéziu v rámci slovenskej literatúry viacnásobným použitím slova okraj („na okraji“ či až „za okrajom“, s. 15, 19). Rekonštruuje počiatky tvorby Adamčiaka, predstavuje jeho tematické preferencie (1. individuum v sociálnych vzťahoch, 2. všedný život, 3. reflexia umenia, 4. konceptuálna tematika) a konštatuje obsahovú heterogenosť aj v prípade interpretovaného zväzku. V informačne naplnenej štúdiu sa z pojmov ako elektronická literatúra, konceptuálne umenie, intermediálna tvorba, fónická, optická, experimentálna, vizuálna či performatívna poézia do popredia dostáva pojem procesuálna poé-

zia, ktorým Šrank charakterizuje Adamčiakovu tvorbu.

Druhá štúdia *Top päť 2015* predstavuje poetiku Michala Habaja, podľa Ivany Hostovej od debutu tvorenú na pozadí javov ako sprostredkovanosť a falzifikácia autenticity. Postmodernosť z deväťdesiatych rokov 20. storočia podľa Hostovej dnes vystriedala transpostmoderná, digi modernizmus, kozmoderna a konkrétne Habajov postup charakterizuje transgresia v rámci postkonceptuálneho umenia. Interpretácia poučená angloamerickým teoretickým diskurzom, terminologicky presýtená kontextualizuje Habajovu poéziu v internacionalizovanom svete kultúry. Ivana Hostová nečíta komplexne, ale výberovo, lebo inak sa ani nedá.

Výber textov, ktoré majú reprezentovať kvalitu v slovenskej literárnej tvorbe za rok 2015, neznamená automaticky ich konformnú interpretáciu, nekritický obdiv, naopak, v prípade štúdie Lenky Šafránovej bol zvolený presne opačný postup. Napriek tomu, že zbierka Juraja Kuniaka *Za mestom* je súčasťou *Top päť 2015*, štúdia odкрýva skôr nedostatky, neinvenčnosť zbierky. Na rozdiel od terminologicky presýtenej štúdie Hostovej rátajúcej s poznaním kontextov, Šafránovej analýza viac ozrejmjuje, jednotlivé tvrdenia explikuje, ak používa ako kľúčový termín interpretácie „*experenciálnosť opisu*“, venuje priestor aj ozrejmieniu jeho významu.

Terminologicky tradičná je interpretácia zbierky Luboša Bendzák *Pohreb andulky a iné udalosti dňa* Petra Triznu, ktorý konštatuje „*využívanie epického podložia spojené s akcentovaním každodenného života lyrického subjektu*“ (s. 51). Trizna tvorí mozaiku metatextov, necháva hovoriť viac iných literárnych kritikov, komentuje ich rozdielne názory, hodnotenia Bendzákovej poézie, najmä antonymný prístup J. Gavuru a E. Schmarcovej. Prechádza jednotlivé oddiely zbierky, každý charakterizuje, upozorňuje na kvalitu, ale aj klišé v Bendzákovej poézii.

Štúdia Jána Gavuru, uzatvárajúca časť *Top päť 2015* o poézii, sa zamerala na zbierku Jána Buzássyho *Na mieste* a na rozdiel od iných obsahuje aj verzologické informácie spojené s interpretáciou významov. Analýza jazyka, formy sa

prelína s hľadaním zmyslu jednotlivých motívov i celku, Gavura uplatňuje podnetný semiopoeetický prístup. Píše o polysémantickosti Buzássyho zbierky prejavujúcej sa v okruhoch ako záhrada, spoločenstvo, privátne aj artificiozne javy, venuje sa básňam jednotlivo a interpretačne presne, zároveň však bez nároku na definitívne vysvetlenie.

Prozaickú časť *Top päť 2015* otvára rozbor knihy Petra Macsovszského *Tantalópolis* v komparácii s *Mykaľ kostlivcom* (2010), ktoré Pavol Markovič zo žánrového hľadiska hodnotí ako diela relativizujúce tradičné slohovo-typologické ukotvenia. Zameriava sa na analýzu architektóniky textu, na jednej strane uvažuje o nepretržitom toku, kohézności, kontinuite, na druhej strane o lomenom, segmentovanom naratívne, text pokladá „*za súbor plastických segmentov*“ (s. 82). Kľúčové slovo Markovičovej interpretácie – segmentácia – sa uplatnilo nielen v analýze kompozičnej roviny Macsovszského prózy, ale aj jej sémantickej a syntaktickej roviny.

Štúdia Karola Csibu o románe Ireny Brežnej *Nevďačná cudzinka* z časti založená na reflexii metatextov, pracujúca s citátmi V. Ballu, J. Cvikovej, R. Passiu a M. Součkovej, ponúka tiež vlastnú komparáciu dvoch priestorov tematizovaných v románe, Československa ako priestoru nehybnosti, totalitných obmedzení, pravidiel, neslobody a Švajčiarska ako priestoru disciplinovanej demokracie, pričom Brežnej obraz týchto priestorov nie je čierno-biely, lebo hovorí o materskej domovine a otcovskej zemi.

Milan Kendra prostredníctvom dôsledne vyargumentovaného literárnoteoretického postupu odkrýva textotvorné procesy Dušana Duška v knihe *Ponožky pred odletom* a pomenúva ich úskaliami ako neprítomnosť súhry medzi významom a výrazom, presun ťažiska na tvar (gramatika, tektonika textu), tematická redundancia. Na rozdiel od Karola Csibu, ktorý sa osobitne venuje jednotlivým odborným interpretáciám diela Ireny Brežnej, Milan Kendra tu zakomponúva citáty z odbornej literatúry do vlastnej interpretácie a nemusí vždy s nimi súhlasiť (napríklad na rozdiel od A. Parížekovej nepokladá Duška za autora postmoderny), vedie s nimi

zmysluplný dialóg a necháva odznieť aj dialóg medzi už publikovanými literárnokritickými textami, aby tak boli identifikované podstatné vlastnosti Dušekovho naratívu: vzťah k hypertextu ako k priestoru kultúrnej pamäti, semiotizácia, prítomnosť implikovaného autora, autoreferenčnosť, tematizácia starnutia.

Štúdia Márie Klapákovvej sa zaoberá výrazom a významom prózy Jany Beňovej *Honeymoon* a ako jej kľúčové znaky identifikuje neurčitost, nejasnosť, otvorenosť. Interpretáciu zásadným spôsobom určuje snaha o čítanie Beňovej cez pojem japonskej estetiky „wabi – sabi“. V dostatočne otvorenom texte dokáže zručný interpret nájsť takmer čokoľvek, ale samotná Klapáková priznáva aj slabiny tohto postupu, keďže upozorní na absenciu filozofického podložia „wabi – sabi“ v Beňovej próze, a ani usúvzťažnenie „wabi – sabi“ s rustikálnym nemá v nej dostatočnú oporu.

Poslednou analyzovanou knihou *Top päť 2015* je Ballova *Veľká láska*, ktorú autorka štúdie, Marta Součková, žánrovo označuje ako novelu, odvolávajú sa na genologicky nie celkom presné vyjadrenie Zoltána Rédeya, že Ballov text „nepodriadiuje sa sujetovej logike a osnove typickej pre román“ (s. 126). Nepřítomnosť štruktúry balzakovského typu románu neznamena, že ide automaticky o novelu, napokon, samotná štúdia Součkovej odokrýva také znaky Ballovoho naratívu ako fragmentárnosť, epizodickosť, digresívnosť, ktoré sú v rozpore s novelistickým tvarom vyžadujúcim kompozičnú zovretosť, redukciu digresíí, intenzifikáciu času fabuly, intenzívnosť namiesto extenzie. Cieľom štúdie však nebola

genologická analýza, ale interpretácia Ballových tém tak, ako ich reprezentujú jednotlivé postavy vo vzájomných vzťahoch a rolách (ne/normalita, ne/závislosť, reflexia literatúry, kultúry).

Top päť 2015 sa v časti zameranej na slovenskú výtvarnú scénu vymyká z doteraz používanej koncepcie, kým v predchádzajúcich *Top päť* tu boli štúdie približujúce projekty piatich výtvarníkov, tentoraz teoretická výtvarného umenia, Jana Migašová, ponúka pohľad na tvorbu dvoch víťazov Ceny Oskára Čepana 2015, Jána Zelinku (1978) a Radka Brouсила (1980). V prípade Zelinku predstavuje genézu jeho sochárskeho vyjadrenia a v prípade Brouсила postmoderné upriamenie sa na komunikáciu média o médiu, o jeho možnostiach.

Súhrne, *Top päť 2015* obsahuje štúdie hľadajúce kultúrne (minimálne európske) kontexty (I. Hostová, J. Migašová), mimoeurópske kontexty (M. Klapáková), štúdie – interpretácie (M. Součková, L. Šafránová), ale aj mozaiky interpretácií iných (P. Trizna), štúdie zamerané na komunikáciu medzi tvarom a významom (J. Gavura), terminologicky presýtené (I. Hostová, M. Kendra), ale aj štúdie terminologicky tradičné (P. Trizna). Väčšina štúdií usúvzťažňuje analyzovaný text s predchádzajúcou tvorbou autora, hľadá jeho kvality, ale konštatuje aj prítomnosť miest nekvalitných (ošúchanosť výrazu a obrazu v poézii Bendzák, Kuniaka). *Top päť 2015* ponúka zaujímavé čítanie nielen z hľadiska toho, o čom sa tu píše, ale vďaka rôznosti zvolených metodologických prístupov aj z hľadiska toho, ako sa o tom píše.

doc. PhDr. Gabriela Mihalková, PhD.

Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií

Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

17. novembra 1, 08001 Prešov, SK

gabriela.mihalkova@unipo.sk

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as image or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.